

УДК 94(100)

Олена Лещенко

ПОЛІТИКА ЮНЕСКО В ОСВІТНІЙ СФЕРІ

ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури) офіційно почала функціонувати 4 листопада 1946 року. Організація сприяє збереженню миру шляхом поширення освітніх, наукових і культурних зв'язків. 12 травня 1954 р. до складу ЮНЕСКО увійшла Україна. У всіх своїх заходах і проектах ЮНЕСКО виконує функції, що відображають її роль як провідної установи в галузі освіти, науки, культури та комунікації.

Ключові слова: ООН, ЮНЕСКО, освіта, комунікація.

Офіційно ЮНЕСКО почала функціонувати 4 листопада 1946 р. До цього часу перші 20 держав підписали її Статут і передали на зберігання Великобританії свої ратифікаційні грамоти. За рішенням Генеральної конференції ЮНЕСКО та Генеральної Асамблеї ООН з грудня 1946 р. ЮНЕСКО стала невід'ємною частиною системи ООН, одним з її потужних компонентів, пов'язаних з нею спільністю ідеалів і цілей. 19 грудня 1946 р. було підписано угоду, згідно з якою Міжнародний інститут інтелектуальної співпраці (МІІС), який відновив свою діяльність після закінчення війни, буде продовжувати її в рамках ЮНЕСКО. Бібліотека МІІС, його архіви, колекції, публікації, а також авторські та видавничі права переходили від Ліги Націй до ООН. Угода набула чинності в 1947 р. У цьому ж році було підписано попередню угоду про злиття Міжнародного бюро освіти (МБО) і ЮНЕСКО, яке остаточно відбулося у 1968 р.

У 2014 р. відзначається 60-річчя вступу України до цієї організації. Безумовно, співробітництво нашої держави в галузі освіти, науки і культури на рівні ООН сприяє зміцненню міжнародних зв'язків України та її утвердженню в світі. Мета наукової розвідки, яка продовжує цикл статей з проблематики ролі ЮНЕСКО та її співробітництва з Україною, полягає у висвітленні головних освітніх аспектів діяльності Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури.

У Статуті ЮНЕСКО проголошується її основна місія: вкорінювати в свідомості людей ідеї захисту світу і загальнолюдських цінностей, терпимості й взаєморозуміння, інтелектуальної та моральної солідарності, ґрунтуючись на розвитку співробітництва народів у галузі освіти, науки і культури. Причому освіті та науці відводилася провідна роль в цій етично-ціннісній місії. Про це свідчить уже той факт, що в преамбулі та першій статті Статуту, жодне інше поняття не використовувалося так часто і настільки багатопланово, як поняття освіти. Впродовж усієї історії ЮНЕСКО програмам у галузі освіти відводилося провідне місце як за масштабами, так і за обсягом ресурсів, що виділялися на їх реалізацію. За роки існування ЮНЕСКО її діяльність у сфері освіти зазнала значної якісної еволюції, зумовленої впливом як доленосних історичних подій, так і загальних тенденцій розвитку світу.

Проблеми освіти пов'язані із сучасними тенденціями соціального розвитку, які показують, що, поряд з такими позитивними явищами, як закінчення холодної війни і завоювання політичної свободи народами різних країн, в світовій спільноті нарастають процеси дезінтеграції, бідності та злиденності, відбувається деградація оточуючого середовища, відроджуються націоналізм, расизм, релігійний фанатизм та екстремізм. У подоланні цих негативних факторів розвитку важлива роль належить інтелектуальній і моральній солідарності людства через освіту, виховання толерантності й взаєморозуміння.

Політика і діяльність ЮНЕСКО націлені на реалізацію основних функцій освіти як у практичному плані, тобто при вирішенні конкретних завдань освіти (боротьба проти дискримінації, ліквідація неграмотності, розробка систем освіти для країн, що розвиваються, підготовка педагогічних кадрів, модернізація освіти з урахуванням викликів XXI століття) [1].

Ці завдання набувають особливої актуальності в умовах глобалізації світової економіки та інформаційних технологій. Необхідно вирішити багато завдань у галузі освіти, що пов'язані з її доступністю, вдосконаленням структури неперервної освіти, запровадженням різноманітних систем навчання за допомогою сучасних інформаційних технологій.

Основні принципи діяльності ЮНЕСКО в галузі освіти базуються на міжнародно визнаних нормах та стандартах прав людини, які сформульовані в деклараціях, конвенціях, пактах, угодах та рекомендаціях, прийнятих ООН та ЮНЕСКО, на міжнародних форумах. Серед цих документів слід виділити акти, які мають універсальне значення, запровадження яких розраховано на довготривалу перспективу – це Загальна Декларація прав людини, що проголошує право людини на безкоштовну освіту та Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти, направлена не лише на викоренення будь-якої дискримінації в питаннях освіти, але й сприяє реалізації принципу рівності можливостей, рівним відносинам в освітній сфері [2, с. 8]. Дотримуючись у своїй політиці в галузі освіти тих принципів, що і в усій нормотворчій і практичній діяльності, ЮНЕСКО при цьому прагне враховувати не лише проблеми, що назріли в освіті, але й прогнозувати їх розвиток з урахування тих тенденцій, які пов'язують процеси освіти з демографічними факторами, соціальними змінами в суспільстві, розвитком науки і техніки.

Якщо врахувати відзначені вище документи ЮНЕСКО і ООН, а також Всесвітні доповіді з освіти, то можемо звести основні напрямки політики і діяльності ЮНЕСКО в галузі освіти до трьох кардинальних принципів: ліквідація неграмотності, демократизація освіти та освіта для майбутнього [3].

Ці принципи є для ЮНЕСКО базовими формулами її політики, яка була спрямована на досягнення двох основних цілей: зробити право на освіту реальністю для всіх жителів нашої планети; модернізувати освіту, створити нові її сегменти для вирішення проблем XXI століття з урахуванням глобалізації економіки і науково-технічної революції.

Загальна ситуація в галузі освіти в світовому масштабі на межі XX–XXI ст. є кризовою. Крім фактору скорочення фінансування освіти, за оцінками експертів ЮНЕСКО, велика кількість молодих людей у світі мають лише початкову освіту або ж не отримують її взагалі. Близько 13 % дітей не включені в систему освіти [4].

Основні напрямки політики і діяльність ЮНЕСКО в галузі освіти здійснюються на трьох рівнях – нормотворчому (конвенціональному), політичному і практичному. Показовою в цьому аспекті є діяльність ЮНЕСКО в освіті, що представлена в її середньострокових планах. Аналіз статистичних даних показує, що прогрес у сфері освіти був нерівномірним, майже не було зростання вищої освіти, а з кінця 70-х років та такі тенденції спостерігалися і в середній освіті. За заявою Генерального директора ЮНЕСКО Ф. Майора, в 1990-і роки різко уповільнились темпи розвитку системи початкової освіти, помітно знизилася якість освіти.

Одним із найактуальніших питань освіти є питання про ефективність міжнародних актів і національних законів у галузі освіти. Так, із 153 реформ в освітній сфері в країнах Африки лише 3 % були повністю втілені в життя [5].

Серед різноманітних проблем освіти найбільше значення ЮНЕСКО надає ліквідації неграмотності. Так, поняття “функціональна грамотність”, що було

введено ЮНЕСКО для визначення людини, яка “здатна займатися діяльністю, що вимагає грамотності для ефективного функціонування його групи, общини і свого власного вдосконалення” [4, с. 10].

Програми і практичну діяльність ЮНЕСКО з ліквідації неграмотності можна розділити на два періоди: з 1961 р., коли Генеральна конференція ООН прийняла рішення про проведення Всесвітньої кампанії за загальну грамотність, і з 1984 р., як Генеральна конференція ЮНЕСКО винесла рішення про проведення Міжнародного року грамотності та Плану дій із викорінення неграмотності до 2000 р.

У 1990-х роках право людини на освіту було пов’язано із проведенням і реалізацією рішень Всесвітньої конференції з освіти, на якій була прийнята Декларація і Основні напрямки діяльності. В рамках рішень цієї конференції ЮНЕСКО стала розглядати свою програму ліквідації неграмотності під гаслом “Освіта для всіх”, як необхідну умову для соціально-економічного та культурного розвитку країн та регіонів світу [6, с. 355].

ЮНЕСКО у відповідності зі своєю стратегією – “мислити глобально – діяти локально” – розробила політико-правову базу і здійснила діяльність у галузі освіти на основі децентралізації в п’яти регіонах світу (Африка, Латинська Америка, Азіатсько-Тихоокеанський регіон, Арабські країни, Європа і Північна Америка). В кожному із вказаних регіонів здійснюються освітні програми з цільовим фінансуванням та підведенням підсумків на відповідних форумах, засіданнях регіональних бюро і в Штаб-квартирі ЮНЕСКО [7].

Іншим важливим напрямком децентралізації і диверсифікації політики в галузі освіти є врахування інтересів і потреб різних груп і категорій населення (жінки, дорослі, особи з особливими потребами).

Таким чином, розробка та реалізація програм у галузі освіти була заснована на загальній стратегії світового соціального розвитку й одночасно на врахуванні інтересів регіонів, країн і окремих соціально-демографічних груп населення.

Щодо участі ЮНЕСКО у модернізації освіти та підготовці фахівців в умовах глобалізації і науково-технологічної революції, то ця діяльність здійснюється у галузі підготовки нових поколінь людей для вирішення проблем ХХІ ст., тобто інвестиції в майбутнє. Вона набула широкого масштабу з кінця 1980-х років у зв’язку із прийняттям Конвенції про технічну і професійну освіту (1989 р.), підготовкою доповіді Міжнародної комісії з освіти для ХХІ ст., а також із затвердженням Декларації про науку та використання наукових знань. Від цього часу, ЮНЕСКО стала розглядати роль освіти в світі у тісному зв’язку з перспективами формування майбутнього суспільства, в процесі якого освітня політика розглядається не стільки в контексті економічних показників суспільства, скільки в світлі цілей розвитку людства.

Для модернізації освіти і вироблення нової концептуальної політики за рішенням ЮНЕСКО була створена Міжнародна комісія з освіти для ХХІ ст. на чолі з Ж. Делор. До складу Комісії увійшли 15 відомих учених, політиків і фахівців у галузі освіти, що представляли різні країни та регіони світу. Основне її завдання – визначення ролі освіти в нових умовах соціального розвитку, виходячи з глобальних, регіональних і галузевих інтересів.

У Доповіді Міжнародної комісії з освіти для ХХІ ст. виділялися такі нові структури в суспільстві у зв’язку з утворенням, як організація і розподіл праці, демографічні зміни, проблеми науки і техніки, включаючи засоби масової інформації. Комісія орієнтувала освіту на технологічний розвиток суспільства, що вимагає диверсифікації освіти та відповідних програм підготовки кадрів фахівців, появи нових видів навчання і професійних знань [8].

Щодо ролі ЮНЕСКО у розвитку інформаційних і комунікаційних технологій та утвердження нової філософії освіти, то слід підкреслити, що найбільше освіта

зазнає змін з розвитком інформаційних технологій. Стратегія модернізації освіти враховує запровадження таких її видів, як інтерактивне радіо, система Інтернет, дистанційне навчання і комп'ютеризація навчального процесу [9].

Сучасні процеси праці, посилені глобалізацією економіки, з її постійно зростаючими вимогами конкурентоспроможності різних професій на ринку праці надають великого значення професійно-технічному навчанню. Позиція щодо цього виду освіти була чітко сформульована в прийнятих в 1974 р. Генеральною конференцією ЮНЕСКО “Переглянутих рекомендаціях про технічну і професійну освіту” та “Конвенції про технічну і професійну освіту” (1989). Вивчення цих документів ЮНЕСКО і тієї ролі, яку вони зіграли у сприяттні реорганізації цього виду освіти в контексті його безперервності, показує, що головно увагу ЮНЕСКО зосередила на зміцненні національних потенціалів для розвитку і підготовки кадрів загального політехнічного спрямування з урахуванням тих швидких технологічних змін, які проявилися на ринку праці, а також національних моделей професійно-технічної освіти. Важливим аспектом є сприяння зв'язку між освітою та сферою трудової діяльності, які знайшли відображення в програмі ЮНЕСКО з професійної і технічної освіти, а також її здійснення в рамках Міжнародного проекту з професійної і технічної освіти (ЮНІВОК).

Упродовж останнього десятиліття, за участю ЮНЕСКО розроблено концепцію вищої освіти на міжнародному рівні. Відповідно до рішення ЦК ЮНЕСКО (1993 р.) вона була опублікована під назвою “Реформа і розвиток вищої освіти. Програмний документ” (1995 р.) [10]. Відповідно до цієї програми, ЮНЕСКО розглядає вищу освіту як найважливішу частину культурної структури суспільства, відповідальної за стан системи освіти в цілому. Основні напрямки розвитку вищої освіти, з точки зору ЮНЕСКО, повинні бути пов'язані зі створенням системи масового охоплення його випускниками наукоємних процесів, а також професійної підготовки кадрів, адаптованих до них. ВНЗ повинні здійснювати професійну освіту на основі диверсифікованої і гнучкої системи доступу до вищої освіти і в напрямку розвитку безперервної освіти для всіх з урахуванням культурного рівня. Складні завдання, що стоять перед вищою освітою, ЮНЕСКО вирішувались шляхом співпраці багатьох учасників цього процесу з урахуванням різноманітних думок і підходів, отримали згодом висвітлення на Всесвітній конференції з вищої освіти (Париж, 1998 р.), яка прийняла два принципово важливі документи для подальшого розвитку вищої освіти: “Всесвітню декларацію про вищу освіту XXI століття: підходи і практичні заходи” і “Рамки пріоритетних дій, спрямованих на реформу та розвиток вищої освіти” [11].

Головні їх риси – відмова від насильства і прагнення до попередження насильницьких конфліктів, вирішення проблем на основі діалогу і переговорів; визнання рівних прав та можливостей чоловіків і жінок; прав кожного на свободу висловлювання думок, переконань і отримання інформації; відданість принципам демократії, свободи, справедливості, терпимості, солідарності, співпраці, плюралізму, культурної різноманітності, діалогу і взаєморозуміння як між народами, так і між етнічними, релігійними та іншими групами, окремими людьми.

Практичною віхою реалізації політики та діяльності ЮНЕСКО в галузі освіти у контексті терпимості, взаємної поваги та відповідальності є міжнародна виховна освітня програма – Система асоційованих шкіл (Сашко), створена в 1953 р. Спочатку вона об'єднала 33 середні школи в 15 країнах, яким було запропоновано організувати спеціальні програми та проводити навчання за ними в школах. Програми побудовані на ознайомленні учнів з культурою інших держав і народів, з правами людини, діяльністю ООН. До 2000 р. система

асоційованих шкіл включала понад 6000 навчальних закладів у 163 країнах світу [12].

У дисертації М. Ляшенко наголошується, що в цих школах виховання учнів ґрунтується на принципах міжнародного взаєморозуміння і світу шляхом складання пілотних (експериментальних) програм та їх включення у навчальний процес. Однією з основних цілей міжнародно-виховних програм ЮНЕСКО в системі Саш було прагнення підняти поняття громадянства до рівня “всесвітнє”, заснованого на єдності долі усього. Міжнародно-правова концепція прав людини включає в себе право особи на життя, свободу висловлювання переконань і поширення інформації. ЮНЕСКО завжди спрямовувала свої зусилля на захист цих прав. Програми її діяльності й план дій в цьому напрямку зафіксовані в Середньостроковій стратегії, яка включає: Всесвітній план дій у дусі прав людини і демократії (Монреаль, 1993 р.); Декларацію та Програму дій, прийняту Всесвітньою конференцією з прав людини (Відень, 1993 р.); Декларацію Міжнародної конференції з освіти (Женева, 1994 р.) і Комплексні рамки дій з виховання в дусі миру, прав людини та демократії; План дій на Десятиліття освіти в галузі прав людини Організації Об’єднаних Націй (1995–2005 рр.) [4, с. 12].

У цьому контексті важливу роль відіграв Міжнародний форум “За культуру миру і діалог цивілізацій в третьому тисячолітті”, що відбувся в травні 1999 року в Москві на базі МГСА. На цьому форумі була прийнята Декларація “Молодь за культуру світу та діалог цивілізацій в III тисячолітті”, в якій вказувалося, що цінності людини визначаються добробутом і знаннями, а також можливостями для кожного отримати освіту або продовжити її.

Важливу роль у реалізації ідей культури миру і демократії відіграє лінгвістика та міжкультурна комунікація. У рамках ЮНЕСКО розроблені та реалізуються проекти “Лінгвапакс” і “ЛІНГВАУНІ”, які стосуються багатомовності та мовного розмаїття в полікультурному суспільстві, й спрямовані на сприяння культурному плюралізму та активізації міжкультурного діалогу в усіх секторах освіти.

Проект “Лінгвапакс” направлений на розширення викладання рідних мов, суспільних наук і літератури. Проект “ЛІНГВАУНІ” об’єднує 80 університетів, які спеціалізуються у галузі викладання іноземних мов та обмінів науковцями, особливо з країн Центральної та Східної Європи. Досвід свідчить, що вивчення і знання іноземних мов, особливо англійської, як найбільш поширеної у світі мови, є серйозним чинником поліпшення і розширення міжкультурних комунікацій, діалогу різних культур і цивілізацій.

Таким чином, діяльність ЮНЕСКО в досягненні необхідних умов для утвердження культури миру і демократії була пов’язана із доступом до знань, щоб з їх допомогою утвердити у світі культуру миру і демократії. Схвалено Декларацію і затверджено Комплексні рамки дій з виховання в дусі миру, прав людини та демократії. У зв’язку з 50-річчям Загальної Декларації прав людини 53 сесія ГА ООН проголосила період 2001–2010 рр. Міжнародним десятиліттями культури миру та ненасильства в інтересах дітей, 13 вересня 1999 р. прийняла Декларацію та Програму дій у галузі культури світу. Ці рішення ознаменували інституціоналізацію філософії культури миру та демократії [13, с. 123].

Найважливіша місія освіти – інформація про культурне різноманіття світу, прищеплення поваги до національних і цивілізаційних особливостей і, перш за все до гідності людини та її прав. Головне завдання освіти в ХХІ ст., на думку прихильників філософії культури миру і демократії, – “навчитися жити разом”, тобто навчання мистецтву діалогу, прагнення до терпимості й пошуку компромісу.

Список використаних джерел

1. *Дмитриева С. В.* Актуальные проблемы реформирования системы высшего образования / С. В. Дмитриева // Социальная работа: теоретические знания и связь с практикой. – М., 2000. – С. 52.
2. *Желнова О. Н.* Политические аспекты гуманитарного сотрудничества в современном мире: Автореф. диссер. на соис. учен. степени канд. полит наук / О. Н. Желнова. – М., 2000.
3. *Реформа* и развитие высшего образования. Программный документ (Париж, 1995). Высшее образование в XXI веке. Заключительный доклад. – ЮНЕСКО Париж, 5–9 октября 1998. – С. 19–33.
4. *Ляшенко М. А.* Политика и деятельность ЮНЕСКО в области образования (вторая половина XX века). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук / М. А. Ляшенко. – М., 2001. – С. 9.
5. *Перспективы.* – Т. XXX. – № 2. – 2000. – С. 8.
6. *Международный год грамотности – год возможностей.* Международные нормативные акты ЮНЕСКО: Конвенции, соглашения, протоколы, рекомендации, декларации / Сост. И. Д. Никулин. – М.: Логос, 1993.
7. *ЮНЕСКО* Деятельность в области образования во всем мире [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unesco.org>.
8. *Танган А. С.* Высшее образование в перспективе XXI столетия / А. С. Танган // Педагогика. – 2000. – № 2 – С. 5.
9. *Яковенко А. В.* 60 недель вместе с ЮНЕСКО / А. В. Яковенко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mezh.ru/digest/1472.html>.
10. *Реформа* и развитие высшего образования. Программный документ (Париж, 1995). Высшее образование в XXI веке. Заключительный доклад. – ЮНЕСКО Париж, 5–9 октября 1998. – С. 19–33.
11. *Международные нормативные акты ЮНЕСКО.* – М, 1993. – С. 138.
12. *Наука* в системе ЮНЕСКО [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org>.
13. *Культура* мира и демократии / Ред. А. О. Чубарьян, В. Б. Ломейко, Я. Симонидес, Д. Смит. – М., 1997.

Елена Лещенко

ПОЛИТИКА ЮНЕСКО В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СФЕРЕ

ЮНЕСКО (Организация Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры) официально начала функционировать 4 ноября 1946 г. Организация способствует сохранению мира путем распространения образовательных, научных и культурных связей. 12 мая 1954 г. в состав ЮНЕСКО вошла Украина. Во всех своих мероприятиях и проектах ЮНЕСКО выполняет функции, отражающие ее роль как ведущего учреждения в области образования, науки, культуры и коммуникации.

Ключевые слова: ООН, ЮНЕСКО, образование, коммуникация.

Olena Leshchenko

UNESCO POLICY IN EDUCATION

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) officially launched the November 4, 1946. The organization promotes the preservation of peace by distributing educational, scientific and cultural relations. May 12, 1954 became a member of UNESCO Ukraine. In all its activities and projects, UNESCO performs functions that reflect its role as a leading institution in the fields of education, science, culture and communication.

Key words: United Nations, UNESCO, education, communication.